

MAYTAH
Kulang na in
Kabuhi-anan
ha Dagat?

This publication is translated from an original comic book developed and produced by the Coastal Resource Management Project (CRMP) of the Department of Environment and Natural Resources (DENR) and the United States Agency for International Development (USAID), 2004.

Original concept and text by Asuncion E. Sia, Rebecca Pestaño-Smith, Nygiel Armada, Jimely Flores; art and illustrations by Amiel Rufo; additional graphics by Ysolde Collantes-Jatulan.

Adapted into Sama and Tausug by Ma. Vema G. Antham, Israel Zane G. Reyes, Jeng-Jeng S. Antham, Feng Jamahali, Moh. Nur N. Harun. Edited by Moh. Nur N. Harun and Kent Dequito. Illustrations by Mark V. Abdulwahid.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

The FISHERIES IMPROVED FOR SUSTAINABLE HARVEST PROJECT

The Fisheries Improved for Sustainable Harvest Project

Manila Project Office: 18/F OMM CITRA Building, San Miguel Avenue, Ortigas Center, Pasig City 1605 Philippines

Tels. (02) 636-0052 to 53 Fax: (02) 634-0327 E-mail: FISH@ttemi.com.ph

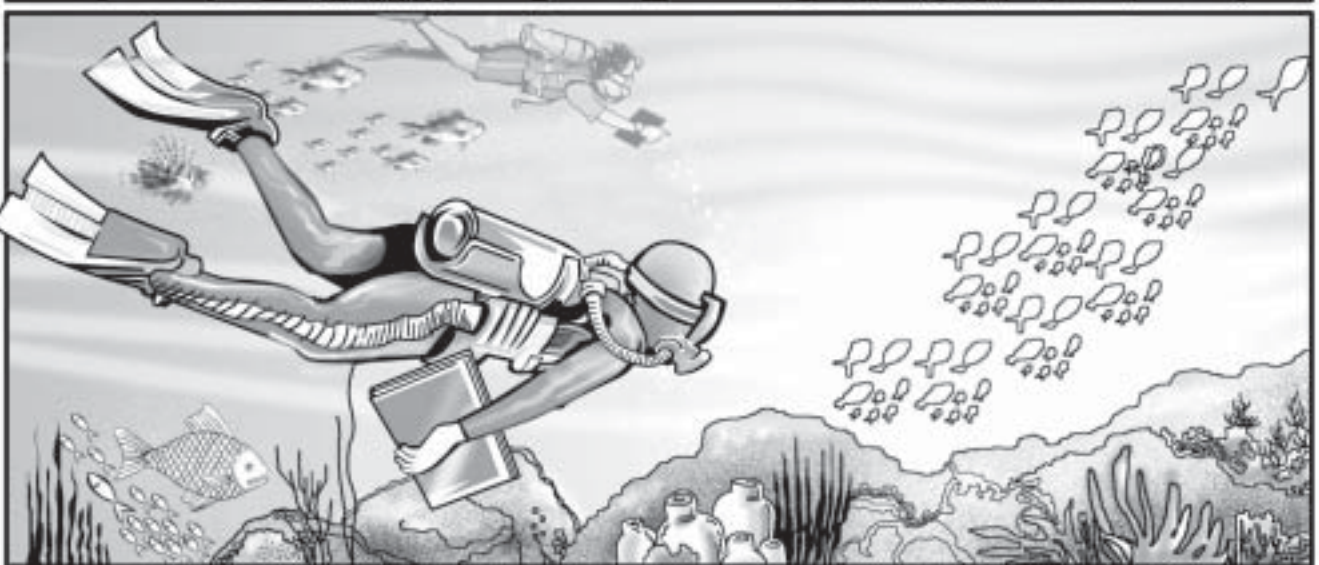
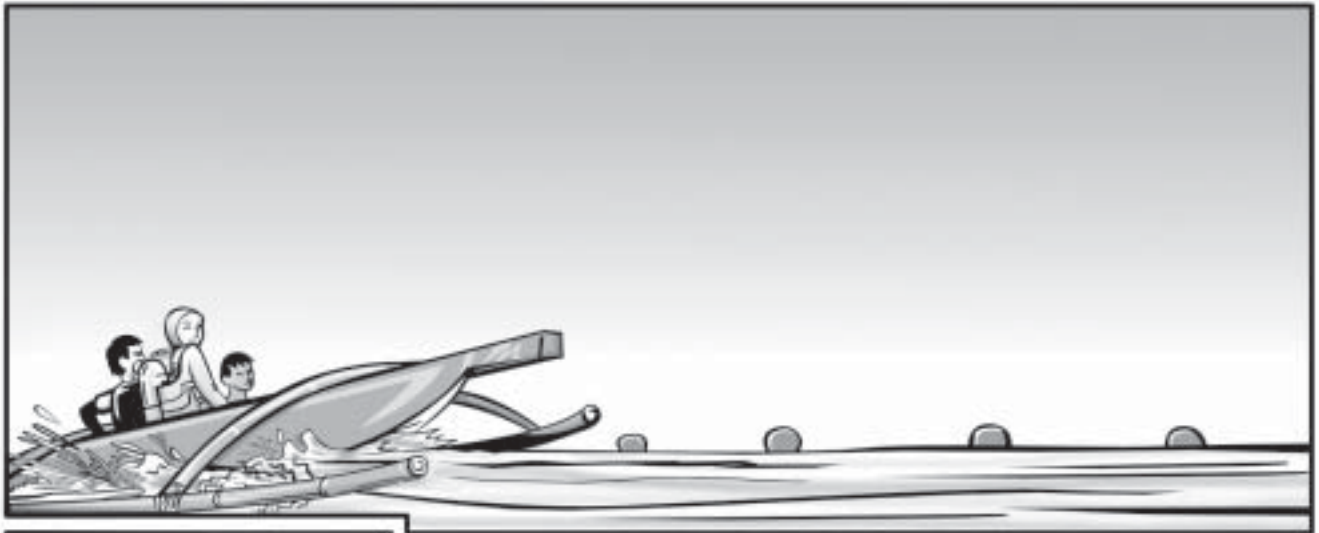
Cebu Project Office: 5/F CIFC Towers, J. Luna cor. J.L. Briones Ave., North Reclamation Area, Cebu City 6000 Philippines

Tels.: (032) 232-1821 to 22, 412-0487 to 89 Fax: (032) 232-1825 E-mail: fishproject@oneocean.org

Website: <http://www.oneocean.org>

This publication was made possible through support provided by the United States Agency for International Development (USAID) under the terms and conditions of the Contract No. 492-C-00-03-00022-00. The opinions expressed herein are those of the authors and do not necessarily reflect the views of the USAID. This publication may be reproduced or quoted in other applications as long as proper reference is made to the source.

The FISH Project is an initiative of the Government of the Philippines implemented in partnership with the Department of Agriculture-Bureau of Fisheries and Aquatic Resources, funded by the United States Agency for International Development and managed by Tetra Tech EM Inc.

Ha hambu-uk pagtipun-tipun.

Mga mag-iistah
iban naka agad da
isab hi Pah Hadi
iban hi Pah Gulam.

Magsukul Pah Hadi. Marayaw in ika baytah ko kaniyu, pasalan aun karayawan sin pag-jaga niyo ha marine sanctuary atawa uumansin istah.

Kitah ko mata-ud na mga ka ginis-ginisan istah ha laum sin sanctuary ha lugay piya-aun in pag-jaga.

Marayaw tuod ini para katuh katan, pasalan mata-ud na makah ta istah ha adlaw susungun.

Wayru-un da ba Ma'am maka atu ha pagtimbang istah pasalan maka kah kita mata-ud.

Ikaw ini Hamid, dih kaw lugahan, mabayah kaw ma kalabuso magbalik, marayaw sukod mo miyultahan sadja kaw.

Hi apo isab ini, dih na malangug. Marayaw na ako biha-un liyugahan na ako.

Bang biyadtu in pamikil mu landuh na marayaw.

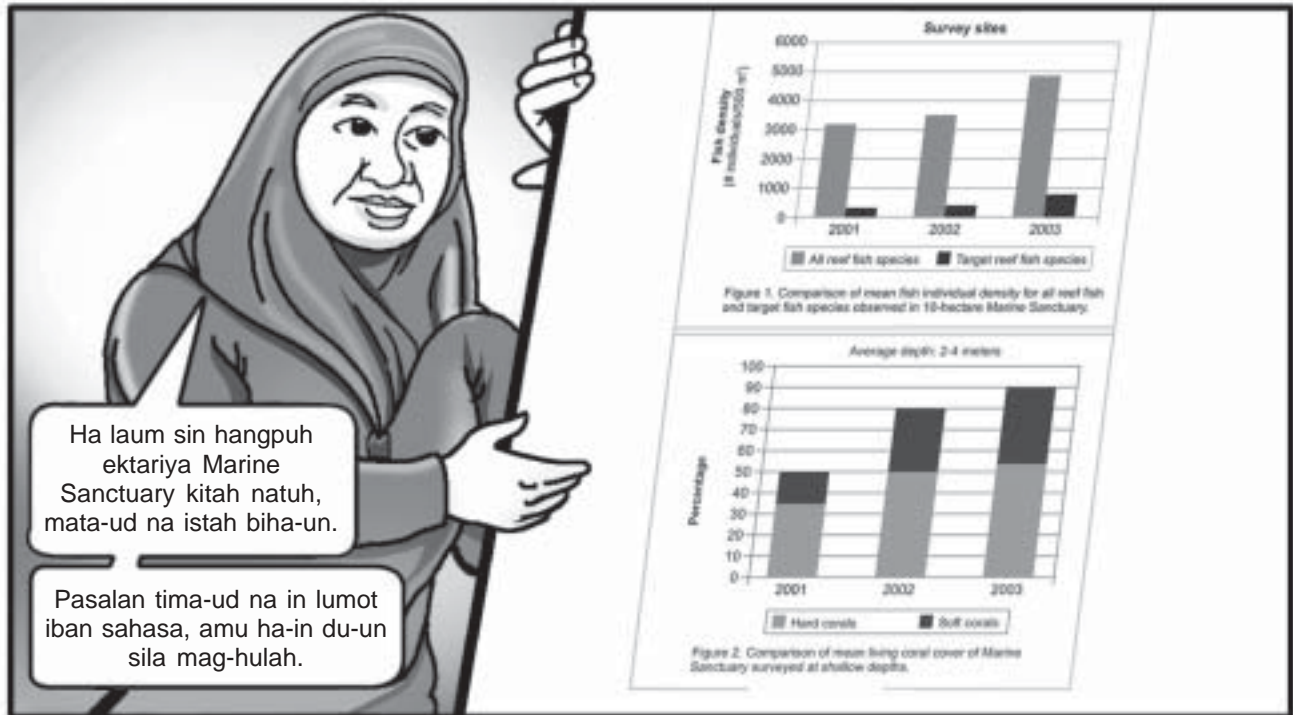
Ma'am Fatima, aun bahah ka sungan atawa aun bahah tagaran namuh ha susungon? Biyah diin in lugay ampa mag-balik biyah sin tagnah in mga istah.

Babuh, magsukul ha pangasubu mu. In sanctuary ini piya-aun ha supaya aun hula pag-itluga sin mga istah bat sila tuma-ud iban sampay lumagguh na.

Kiya pahati na ini kaniyu katan, ka-ingatan niyo maka tabang ini ha pag ta-ud sin istah, bukun sadja di ha sanctuary sumagawah sambil ha guwah.

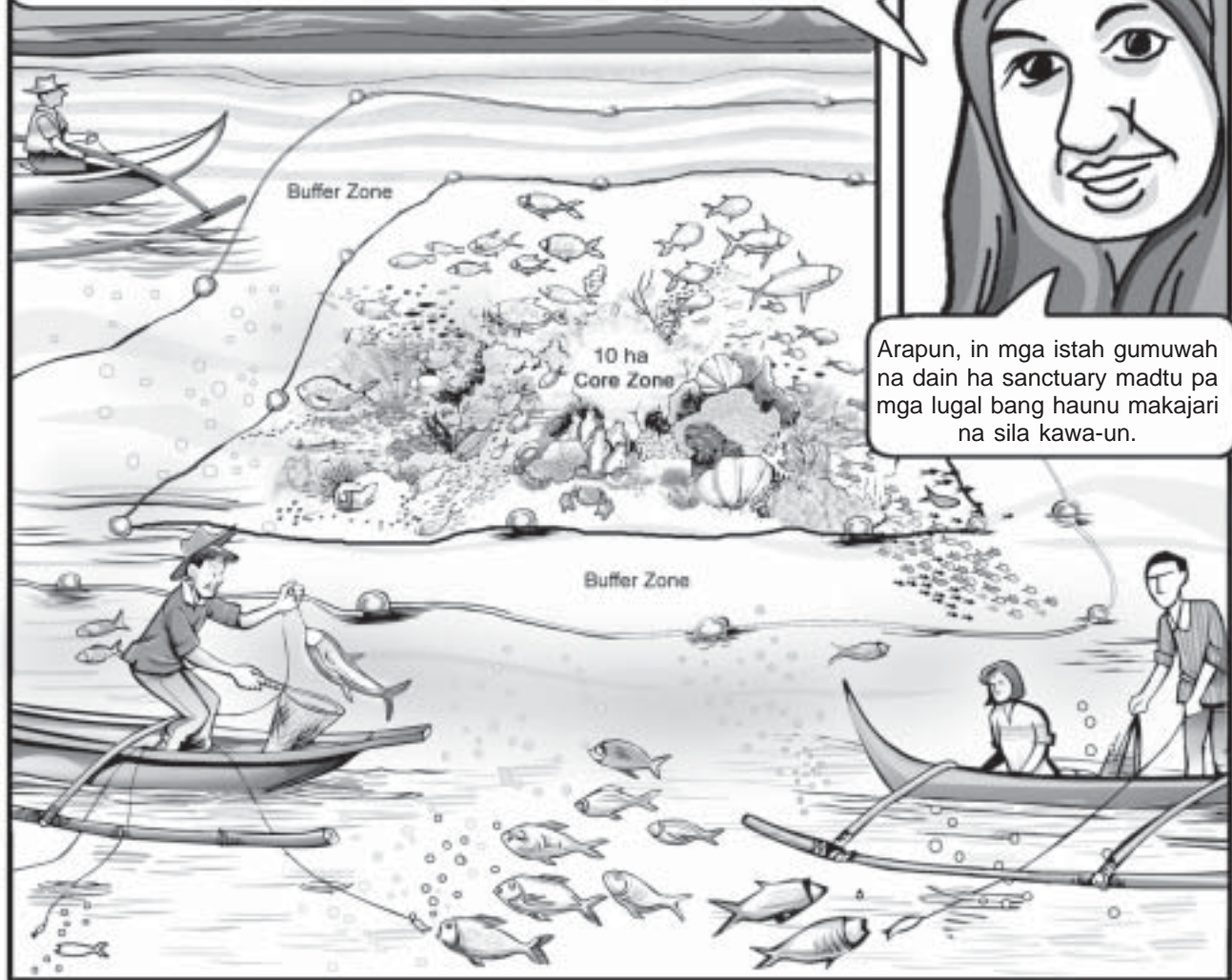

Ha laum sin hangpuh
ektariya Marine
Sanctuary kitah natuh,
mata-ud na istah biha-un.

Pasalan tima-ud na in lumot
iban sahasa, amu ha-in du-un
sila mag-hulah.

Pasalan dumayaw iban tumaud in istah ha laum sin sanctuary, amu in ipag-iyannun "spill-over effect" tumaud isab gumuwah na dain ha sanctuary madtu pa mga lugal makajari pag bingitan.

Arapun, in mga istah gumuwah
na dain ha sanctuary madtu pa
mga lugal bang haunu makajari
na sila kawa-un.

Ampa isab aun duwa tahun biha-un in pag-jaga ha marine sanctuary, tagaran natuh, kakita-an ta niyu da in piyaghulasan iban sangsa ha pag-jaga ta.

Sumagawa in sanctuary ini bukun ini tu-ud makatabang ha katan problem ta ha pag istah.

Mataud kagunahan ta hatihun iban ganti-an hasupaya ma pa-un in karayawan sin dagat natuh ha masamot.

Hambu-uk sabab sin kangi-an amu in pag-iyanon "overfishing"

atawa maka landuh in pagkawa ta istah.

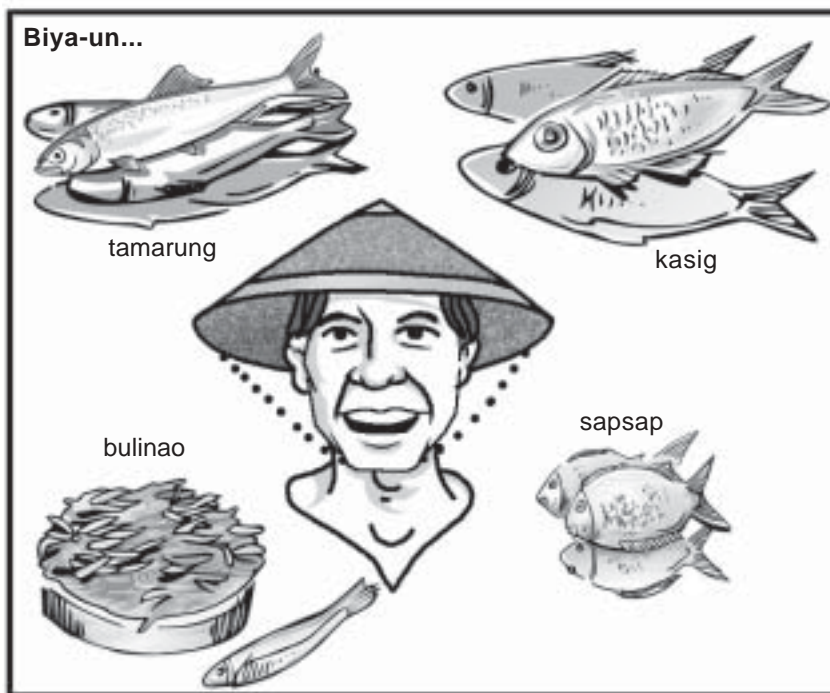
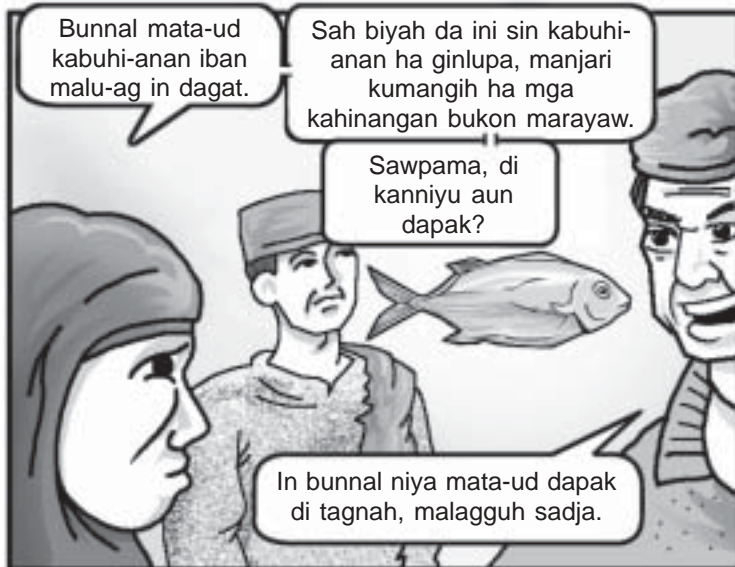
Biyah diin tuma-ud? Wayru-un na minsan ma kah namuh!

Ah, amo na san in pag-iyanon ko, hambu-uk yan pangita-an sin maka landuh in pag-istah.

Biyah ini, pahatihun ko kaniyu:

Maytah tagnah maka kah kaw ista malaggoh?

Hu-on, mga istah marayaw iban mahalgah in makawah ko.

Hasa-hasa

Lali

Ipet

Iban mata-ud da isab kulapu daindi.

In panit yan, mataud tuod makah namoh minsan di hadja ha masuok.

Ikaw sab ini, tagnah pa san waktu kama-asan!

Amo na sayattu in pag-yanun namoh!

Ma'am Fatima, maytah bahah kulang na in panit di?

Aggay!

Ma-ingat kaw tuod ini Hamid! Um!

Magkahagad ako ha bayta dain ha hansipak hulah in magkakawah yan hangkan na wayru-un na dumatung di katuh.

Mareih bunnal yan.

Kaingatan niyo, in panit yan **MIGRATORY SPECIES**, maglibutan yan sin kahulah-hula-an.

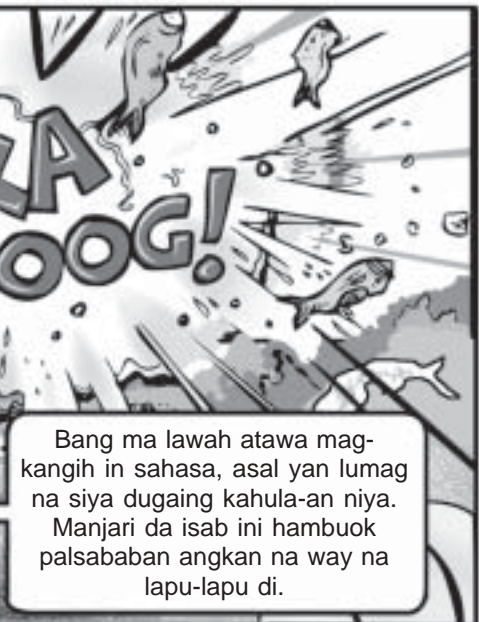
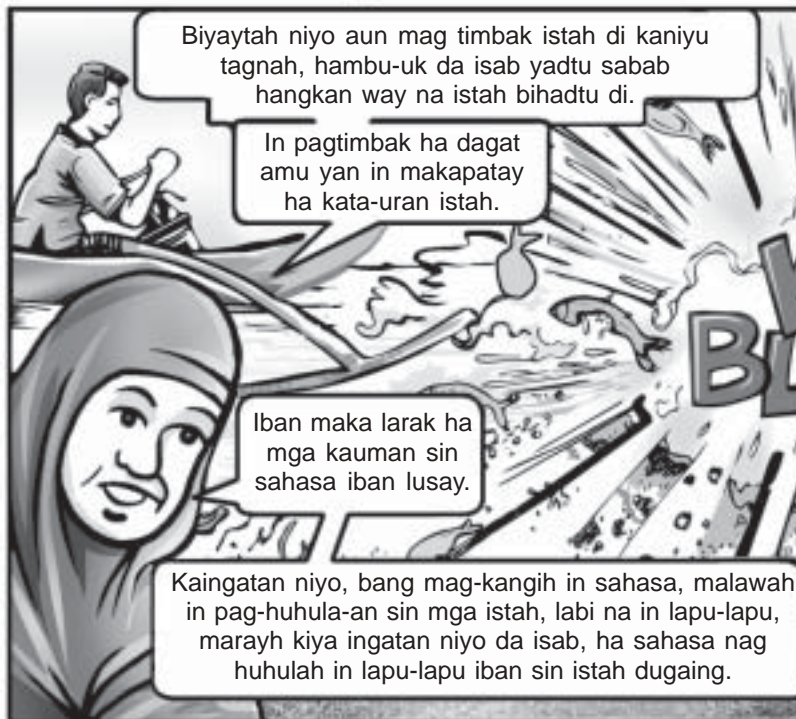
Malayuh in mapanaw nila, maglag maka-un atawa pangitlogan.

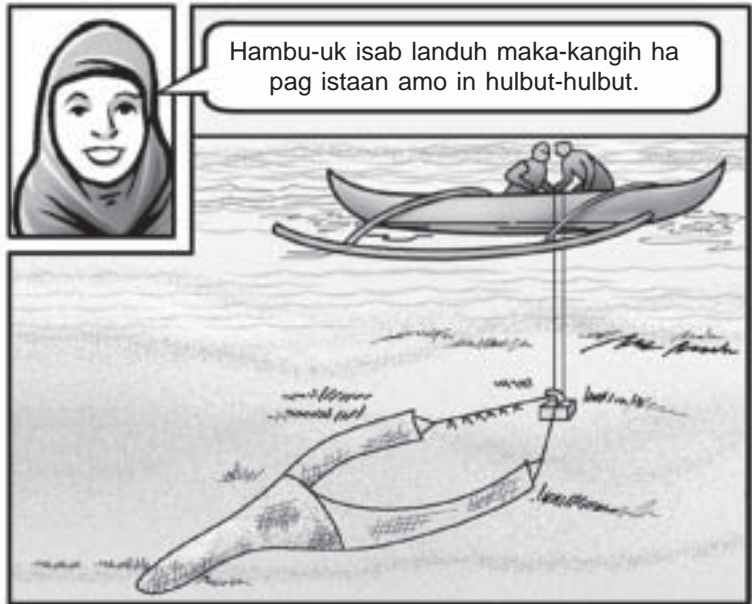
Aun yan madtu sila pa malayuh lumag hula amu ha-in marayaw in dagat niya.

Biyah dagat sarang in haggut niya.

Hangkan manjari na ubos na sin daing ha duga-ing hulah in panit, hangkan na dih na maka la-us mari.

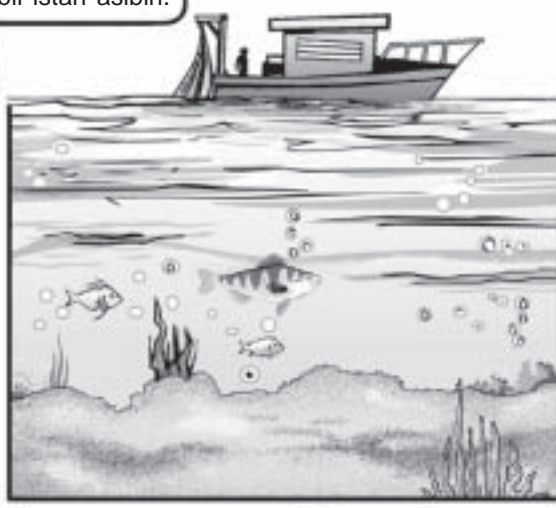

Biyah da isab timbak istah, kangi-un niya in sahasa. Iban dih magpih istah makah, makah niya ini katan sambil istah asibih.

Diyungog ko nalawah na. Sah biyah mag-bing na in bawis di.

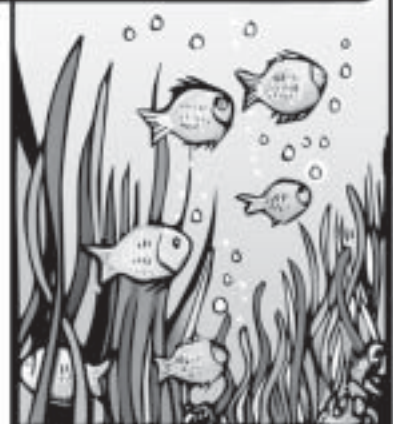
Ah, oo. Lusay in pagka-unun iban paghula-an sin bawis. Tagnah yan sung na mag-kangih katan sin pukut in lusay di.

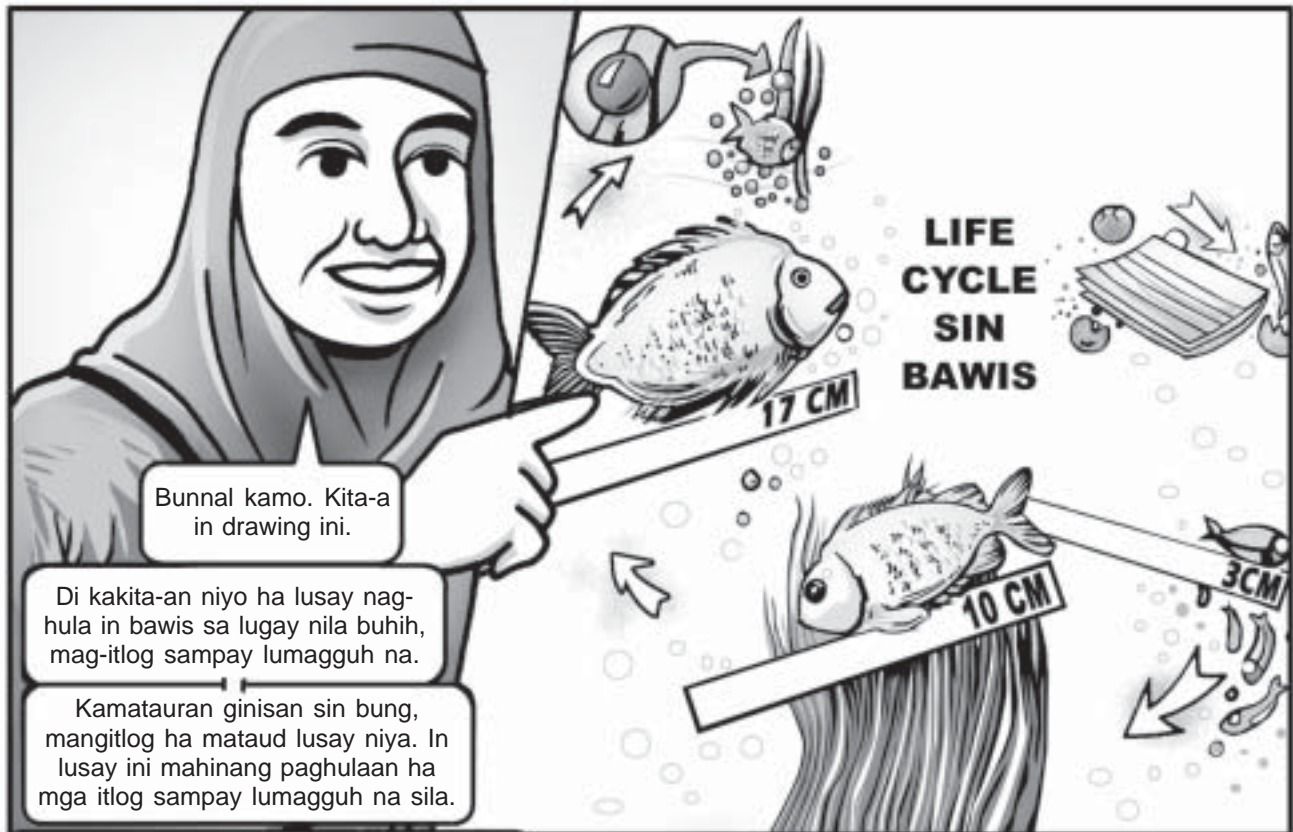

Marayaw liyang na in pagsud sin pukut di.

Angkan na nagbalik na dumayaw in lusay, iban nag-balik da isab in bawis, sabab aun na kaka-un iban pag-hula-an nila.

Bunnal kamo. Kita-a in drawing ini.

Di kakita-an niyo ha lusay nag-hula in bawis sa lugay nila buhik, mag-itlog sampay lumagguh na.

Kamatauran ginisan sin bung, mangitlog ha mataud lusay niya. In lusay ini mahinang paghulaan ha mga itlog sampay lumagguh na sila.

Aun pangasubu ko: in basnig dih makajari pasalan sibih in mata pag usalun nila.

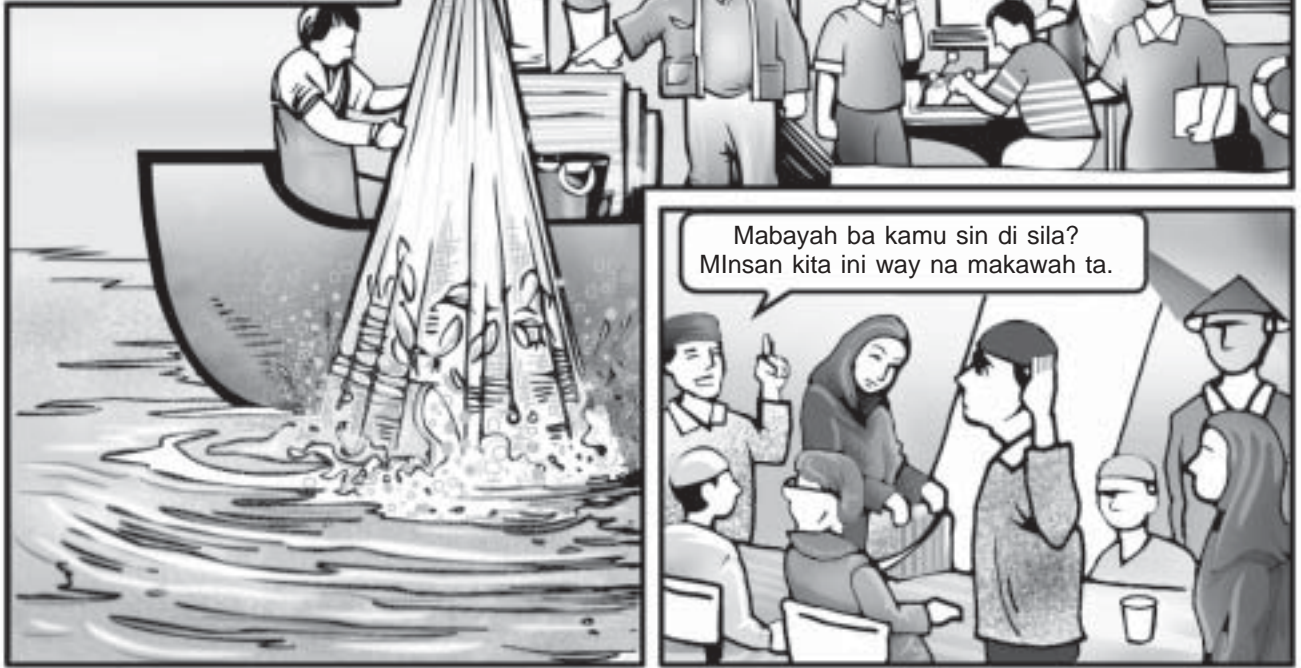
Sah amu duga-ing pukut biyah na in kulibu malaggo, ha pangasayo ko dih sila maka kangih. Mayta dih makajari?

Di ha laum sin municipal waters dih manjari in kulibu amun makalabi daing ha 3 Gross Tons in lagguh niya. Bukon ini bawal ha guwah sin dagat sin municipal.

In kulibu, mata-as in tindug sin pukut, mahabah landuh, iban manahut in mata sin pukut. Ha tungod ini subay sila ha kalawman iban bukun na sakup sin munisipal.

Mabayah ba kamu sin di sila? MInsan kita ini way na makawah ta.

Bunnal hi Pah Hadi. Di ha ARMM Aquatic and Fisheries Code of 1999 atawa MMAA 86 in dagat ha municipal atawa municipal waters para sadja ha mga asibih mag-bibingit atawa mag-iistah.

Dih manjari tugutan in mga malagguh atawa komersyal na mag-iistah ha laum sin municipal waters. Pasalan masamut maubus in istah di iban kalawa-an kabuhi-anan in kamo mga magbingingit sadja.

Asibih tu-ud in magka-kawah natuh.

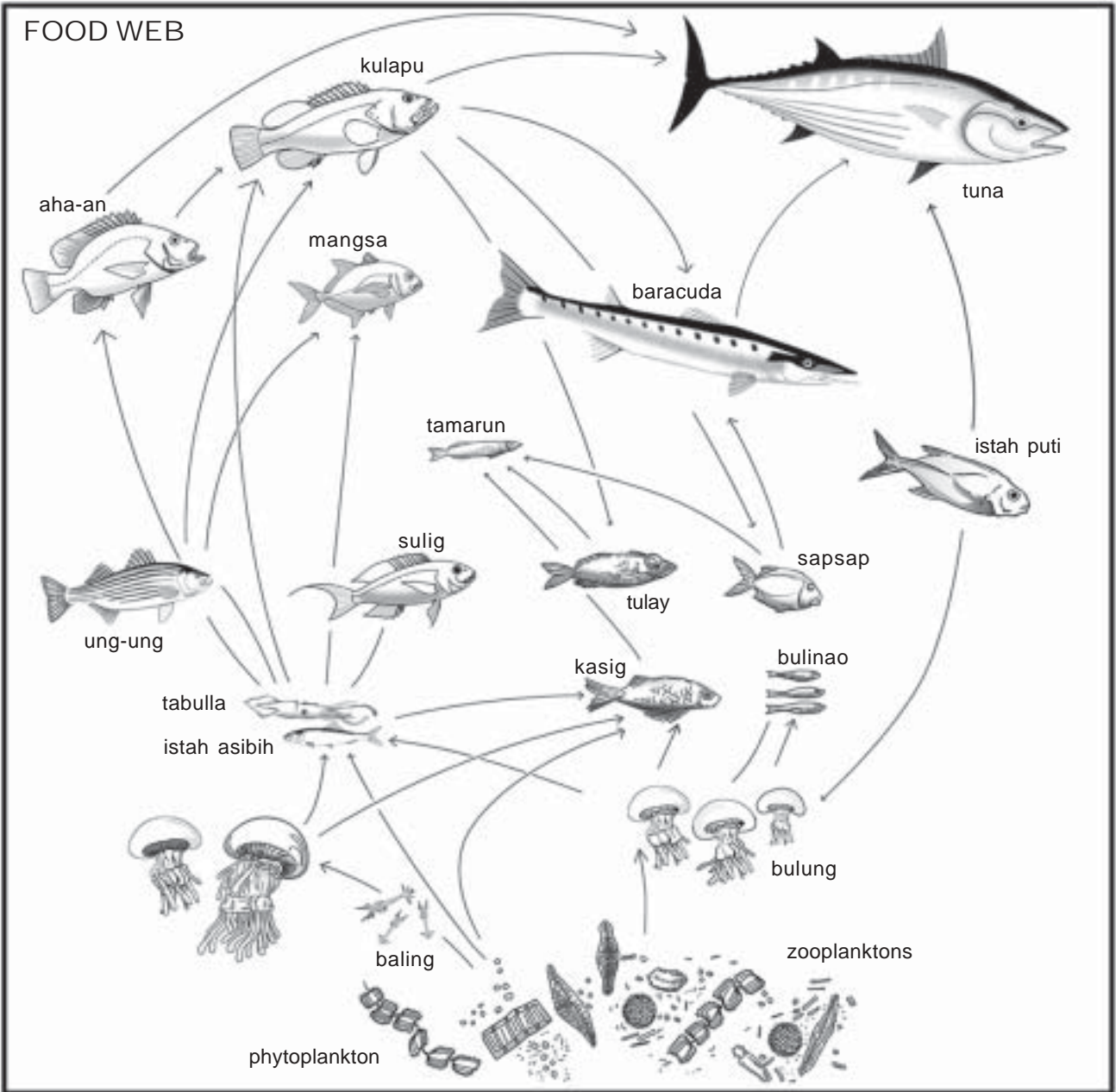
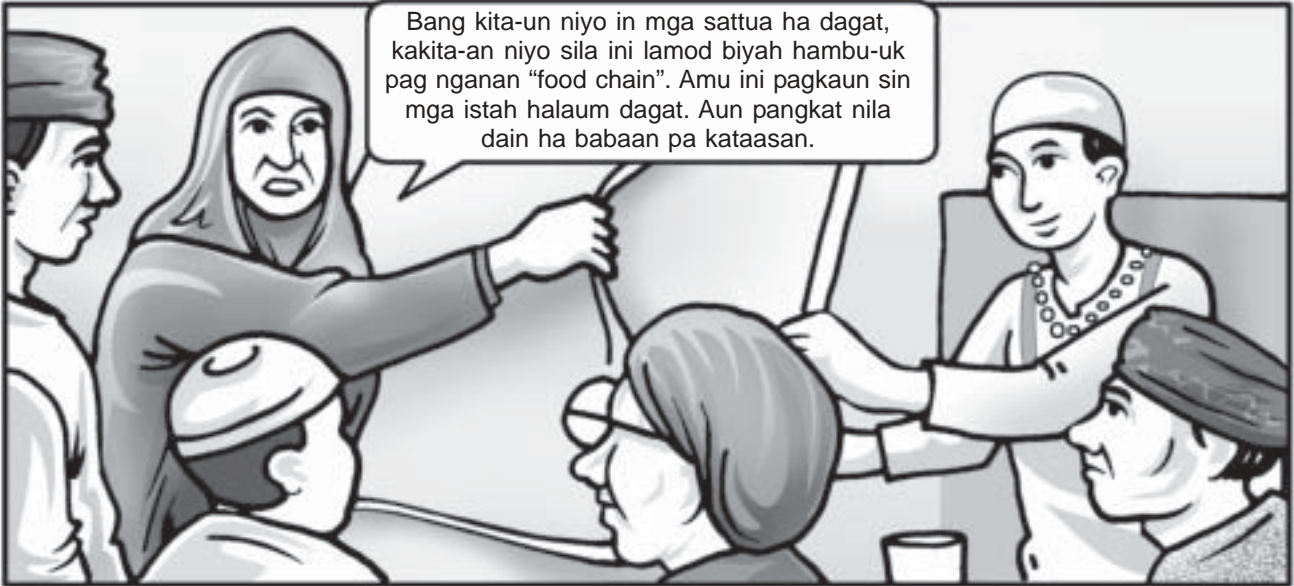
Mabayah ako mabalik biyah sin kaina tagnah pag istaan natuh.

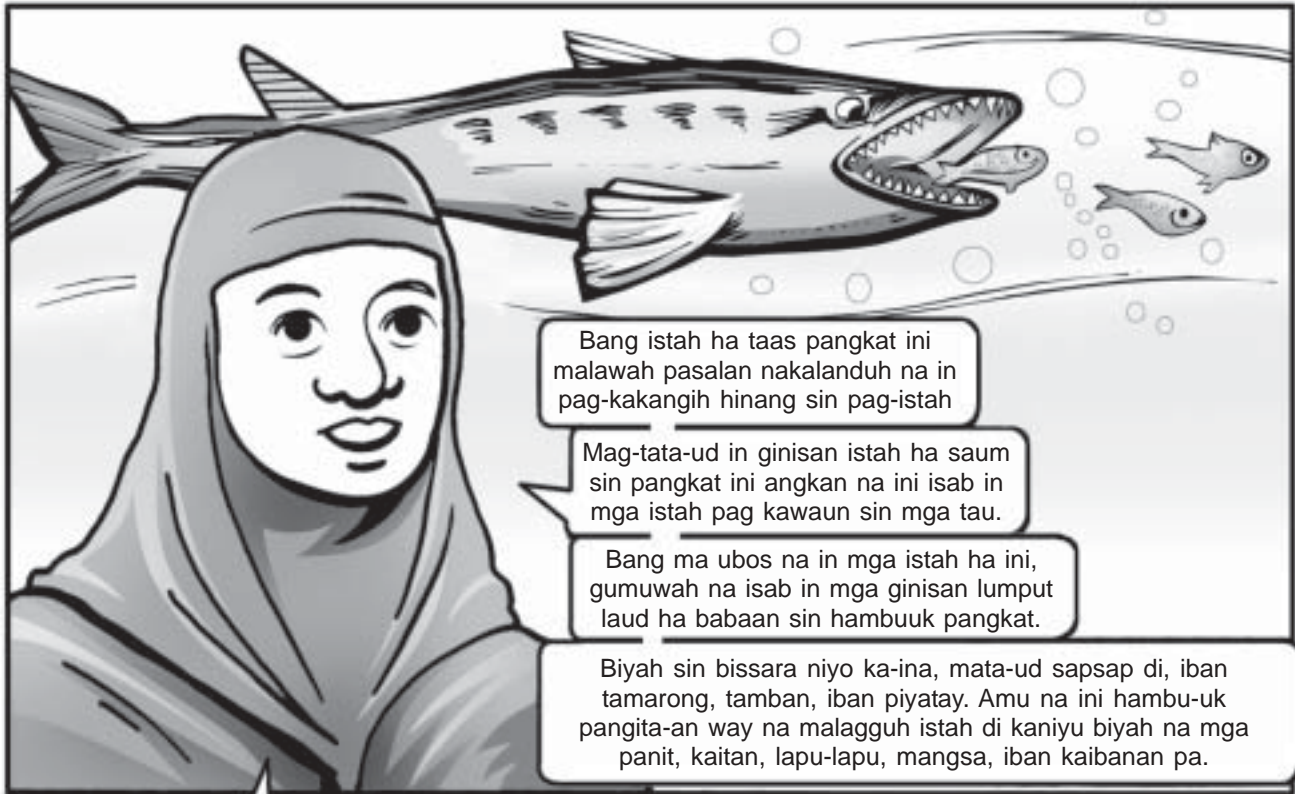
Bang mag-tabang-tyabangi kita niyo katan, maytah dih? Dihilan kusug sin MMAA 86 in mga LGUs mag-papanaw sin sara ini ha mga ordinance sin municipal waters.

Ha tabang da isab sin FARMC biyah na sin kaniyu, mag-hambu-uk, mag-tabang, iban hinangon ta niyu katan karayawan ha daakan sin pinta ha laum MMAA 86.

Bang istah ha taas pangkat ini malawah pasalan nakalanduh na in pag-kakangih hinang sin pag-istah

Mag-tata-ud in ginisan istah ha saum sin pangkat ini angkan na ini isab in mga istah pag kawaun sin mga tau.

Bang ma ubos na in mga istah ha ini, gumuwah na isab in mga ginisan lumput laud ha babaan sin hambuuk pangkat.

Biyah sin bissara niyo ka-ina, mata-ud sapsap di, iban tamarong, tamban, iban piyatay. Amu na ini hambu-uk pangita-an way na malagguh istah di kaniyu biyah na mga panit, kaitan, lapu-lapu, mangsa, iban kaibanan pa.

In kasabunnalan niya tumiyuh tiyuh in usaha, pasalan maluhay in istah asibih daing ha mga malagguh.

Bang wayru-un na ganap pangasubo niyo, ako ini mama-id na kaniyu katan, iban biyah malayuh pa in kadtu-un ko.

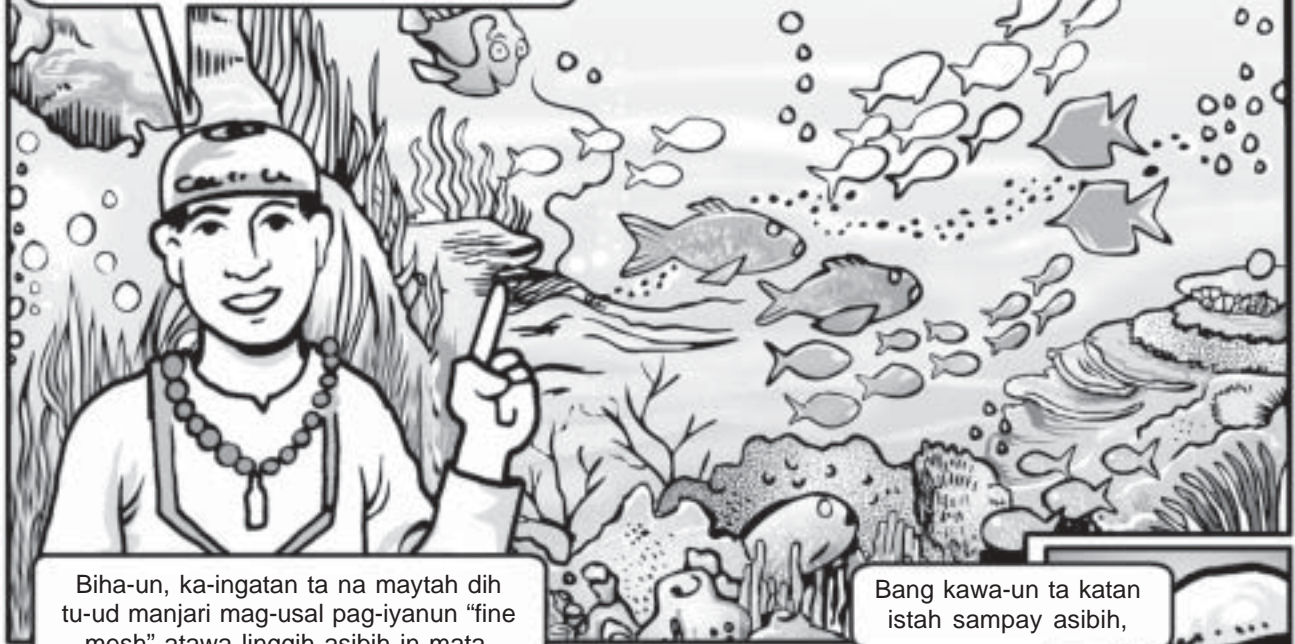
Mag-sukul tu-ud, Ma'am Fatima.

Mataud tu-ud kiyahatihan ta daing kan Ma'am Fatima.

Biha-un kiyahatihan na natuh in kahalaga-an sin marine sanctuary natuh. Subay iban pahalgaun natuh in kabuhi-anan sin mag-iistah ha dagat.

Biha-un, ka-ingatan ta na maytah dih tu-ud manjari mag-usal pag-yanun "fine mesh" atawa linggih asibih in mata.

Bang kawa-un ta katan istah sampay asibih,

Ini in sarang.

Yari asibih pa.

Way na makah ta, manjari na sa ini.

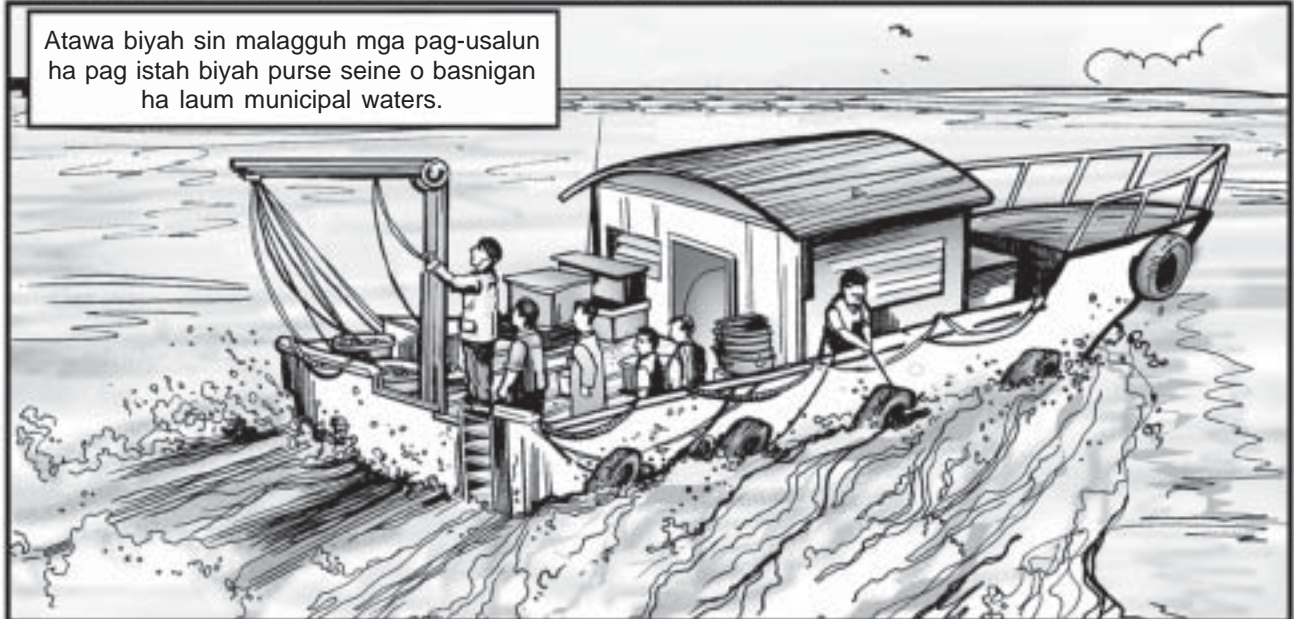

Wayru-un istah mabin ha dagat supaya mangitlog iban tuma-ud.

Atawa biyah sin malagguh mga pag-usalun ha pag istah biyah purse seine o basnigan ha laum municipal waters.

Kiyahatihan ta da isab bang dih ta pindahan in mga makakangih hinang ha pagkawah ta istah, way na makapin ha anak-apo ta amu ra in...

Bulung!

Marayaw tu-ud agarun ta iban usalun ta unu hindoh hi Ma'am Fatima katuh katan.

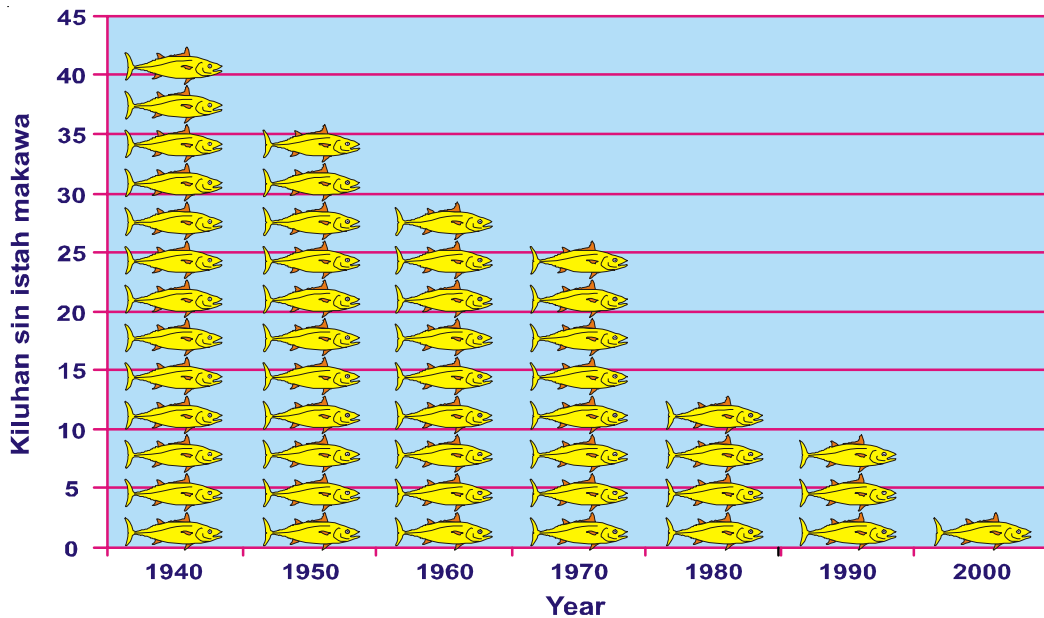
Ayaw umusal sin mga dih makajari usalun ha pag-istah. Bihadtu da kaluhay hinangun.

Bunnal ha, Hamid! Wayru-un na ma bissara ko.

Mag bababah in pag istaan ha katilingkal Pilipinas

- Makalanduh in pagkawah istah iban mataud na mag iistah.
- Bukun amu in paghinang.
- Mataud istah makawah dih hi ka pag lagi atawa maluppas.
- Paglingug sin mga asibih iban dakulah mag iistah.
- Pag ka usibah iban pag kangih sin kauman ha dagat.

Istah makawah ha pag usal bingit ha 6 provinces ha Pilipinas dain ha tahun 1940.

Ayaran natuh in pag istaan para ha mga anak apuh